

Echivalențe semantice expresive într-o veche traducere românească din limba greacă

Mioara Săcrieru-Dragomir

1. *Hronograf den începutul lumii...* este o traducere din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, realizată în Moldova, după textul lui Matheos Kigalas, *Νέα σύνοψις διαφόρων ιστοριῶν ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου...*, cu unele intervenții din Dorotheos de Monemvasia, *Βιβλίον ιστορικὸν περιέχον ἐν συνόψει διαφορὰς καὶ ἐξόχους ιστορίας...* Talentul traducătorului¹ a făcut ca faptele din cronograful grecesc să fie supuse, în repetate rânduri, unei reinterpretări. Astfel, textul românesc reprezintă fie o contragere, fie, de cele mai multe ori, o extensie în raport cu originalul (atât la nivelul narațiunii, cât și al descrierii, al dialogului și chiar al monologului), transformându-se într-o traducere complexă, cu atribute de scriere originală. Am susținut aceste afirmații, – unele dintre ele în acord cu cercetătorii care s-au ocupat de acest subiect, – cu alt prilej², când, aplicând distincția coșeriană, arătam că, fără a pierde nimic sub aspectul clarității, redarea în românește a sensului, desemnării și semnificației din textul grecesc, poartă, în plus, și marca unei expresivități sporite.

2. Confruntarea cu textul grecesc ne-a condus și spre o altă perspectivă din care se reliefează expresivitatea *Hronografului...* și care constă în tendința traducătorului de a selecta din limba vremii construcții idiomatice, expresive, după cum s-a afirmat, prin însuși statutul lor de îmbinări stabile, care exprimă, adesea figurat, o idee.³ Poliglot, bun cunoscător al problemelor ecleziastice, dar, deopotrivă, și al celor de curte, al celor laice, în general, traducătorul *Hronografului...* este și un versat în arta scrisului. Posibil ca el să fi făcut parte

¹ Asupra identității traducătorului au fost avansate câteva ipoteze. În privința unora, nu subscriem la concluzii (Pătrașco Danovici), în privința altora, pot fi formulate rezerve în legătură cu modalitatea demonstrării paternității, deși credem că ipoteza (mitropolitul Dosoftei) este demnă de reținut. O scurtă prezentare a acestora am făcut în articolul *Hronograf den începutul lumii... – o traducere din limba greacă*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLII – XLIII ... (sub tipar).

² Vezi *art. cit.* în care am prezentat date filologice și note bibliografice referitoare la această traducere, conținută în ms. 3517 BAR.

³ Vezi Al. Andriescu, *Valoarea stilistică a expresiilor idiomatice*, în „Studii și cercetări științifice”, Filologie, Iași, VII, (1956), 1, p. 63–75; Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944; Stelian Dumistrăcel, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore expresii*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1980; Lazăr Șăineanu, *Semasiologia limbii române*, Timișoara, Editura de Vest, 1999; Ioan Oprea, *Curs de filozofia limbii*, Suceava, Editura Universității, 2001.

din acel nucleu format din elita cărturarilor moldoveni (clerici și laici) angajați în lupta dublă de consolidare a ortodoxiei și de întărire politică și culturală a Moldovei. În virtutea susținerii acestor cauze credem că a tradus și cronograful, într-o limbă care apelează rar la împrumuturi din greacă, rarisim la cele din latină, preferând calcul sau termeni slavi, și în care se deosebesc, la fel, destul de rar, (în cele 600 de foi) derivate neobișnuite în raport cu norma epocii⁴.

Admițând, pe de o parte, că limbajul literar reprezintă o sumă de procedee subsumate unor principii, a căror utilizare și al căror sens, revelat prin analiză, pot defini, făcând-o ușor de reperat, personalitatea unui creator⁵, și constatând, pe de altă parte, în urma analizei efectuate, maniera originală în care s-a realizat traducerea *Hronografului*..., considerăm că studiul limbii din perspectiva raportării la textul grecesc evidențiază procedeele care sunt în măsură să contribuie la identificarea traducătorului. Însă, odată stabilite (și pe această cale) particularitățile traducerii, credem că traducătorul poate fi identificat numai prin raportare la scrierile epocii, iar viabilitatea acestui demers o vedem neștirbită numai în condițiile în care se ia ca punct de reper nu doar o singură operă, ci principalele opere, și cele originale, dar în primul rând traduceri ale cărturarilor moldoveni din secolul al XVII-lea.

Dintre procedeele care s-au relevat în urma analizei și a confruntării cu textul grecesc, avem în vedere aici uzul construcțiilor idiomatice și al îmbinărilor de cuvinte (nu neapărat stabile sau despre care nu se poate susține cu certitudine că aveau acest statut în epocă), conținând un termen cu sens figurat. Evident, întâlnim expresii și locuțiuni în toate traduceri din epocă. În *Hronograf*... se remarcă însă, mai mult decât un uz sporadic (ca, de pildă, în *Biblia de la 1688*, unde e adevărat că și natura textului impune, după cum se știe, anumite restricții⁶), o predilecție a traducătorului pentru tipul de construcții amintite – provenind, deopotrivă, din sfera semantică a religiei și din cea a vieții laice –, indiferent de modalitatea de expunere (dialog, narațiune ș. a.). Un fapt demn de reținut în susținerea acestei afirmații, constatat constant în urma demersului comparativ, îl reprezintă utilizarea unor asemenea construcții chiar în cazurile când lipsește corespondentul din textul grecesc, respectiv în textul „creat” de traducătorul român (extensiune/contragere față de original). De regulă, în asemenea situații traducătorul elaborează, cu fapte de limbă expresive,

⁴ Vezi G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»”, vol. XI–XII, 1944–1945, p. 126.

⁵ E. Coșeriu, *Tipologia limbilor romanice*, p. 119–145 și *Limbajul poetic*, p. 145–163, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tomul XXXIII, 1992–1993, A.

⁶ Vezi Eugen Munteanu, *Studii de lexicologie biblică*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1995; Mircea Roșian, *Probleme de tehnica traducerii în „Biblia de la București”*, în „Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität”, nr. 7 (1988), hrsg von Paul Miron, Freiburg/München, 1988, p. 243–264.

comentarii în care transpare atitudinea acestuia față de situații, personaje etc. În același sens se îndreaptă și constatarea că traducătorul, percepend importanța semantic-expresivă a acestor construcții, nu le redă imitativ (mot-a-mot) când le întâlnește în textul grecesc, ci folosește construcții echivalente, în pofida faptului că aceasta va fi fost, atunci mai mult decât astăzi, una dintre problemele traducerii dificil de rezolvat.

Se impune precizarea că în acest moment există puține studii de analiză a traducerilor prin raportare la original, în care să se evalueze procesul traducerii și opțiunile traducătorului, pentru ca astfel să se poată identifica o anumită manieră. De aceea, urmează ca, în viitor, potrivit metodei pe care am propus-o, observațiile de acest tip referitoare la cronograf, să fie comparate cu concluziile privitoare la alte traduceri din secolul al XVII-lea astfel încât, coroborate cu analiza altor procedee expresive, cu analiza fonetică, morfo-sintactică și lexicală și reunite cu observații filologice, să ducă la identificarea traducătorului acestui text.

3. Dintre situațiile tipice și din nenumăratele „echivalențe semantice” expresive din *Hronograf*... am selectat câteva exemple.

3.1. Adesea, un cuvânt grecesc este redat printr-o expresie sau o locuțiune românească (situație întâlnită mai ales la verbe).

Astfel, sensul „faire reproche de, reprocher, blâmer, accuser”⁷, al verbului ¶8X(PT, tradus de multe ori prin verbul cu aceeași semnificație⁸, este redat însă și printr-o construcție idiomatice într-un context ca: *Καὶ ἤλεγξεν αὐτὸν Ἀζαρίας ὁ ἀρχιερεὺς (ση')* (= Și-l certă Azaria, arhiereul) – *Și-l ținu foarte rău un preot* (f. 91 v). Cu forma *a ține de rău (pe cineva)*, expresia este înregistrată cu sensuri diferite în dicționare: „a mustra, a dojeni, a certa, a ocări (pe cineva)” (în DM) și „a opri pe cineva de la ceva, a-i interzice cuiva ceva” (în DLR). În contextul dat, expresia înseamnă „a mustra”, dar înglobează și exprimarea interdicției, însemnând o interdicție impusă ferm, prin muștrare. Ambele sensuri sunt întărite prin forma superlativă a adverbului *foarte*.

Tot printr-o expresie este tradus verbul *ἐλέγχω* în fraza *Δὲν ἐδουλευθῇ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν νὰ θυμωθῇ [...]* ὅταν τὸν ἐλέγξης εἰς μέρος τὴ κακῆς πράξεως ὁποῦ ἔκαμην (πζ') (= Nu se încrede puterii împărătești, ca să se supere [...], când îl cerți pentru vreo greșeală ce a făcut): *Nu să bizui împărăției ca să să minie [...], dacă-i dzici cuvinte pre cale drept vre o greșeală ce au făcut* (f. 71 r). Cu o mai scăzută intensitate (în sensul vehemenței) decât verbul „a mustra”, pe scara verbelor *dicendi* care exprimă reproșul sau dojana,

⁷ Vezi A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, redigé avec le concours de E. Egger, édition revue par P. Séchan et P. Chantraine, Hachette, 1997, s. v.

⁸ Și începutu *a-l mustra* cum face pre Vaal că este Dumnădzău (81 v), *Ἠλεγξέν τον (ρζ')* (cf. și f. 71 r); Și-i împomcișé și-i *mustra* pentru căci au părăsît pre Dumnădzău (f. 50 v), *Ἠλεγξέν τους ὁ ἄγγελος διὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦς (ογ')* (= Și i-a certat îngerul pentru rățacirea lor).

expresia *a zice cuvinte p(r)e cale*, utilizată în acest context tocmai datorită calității precizate, participă la transmiterea mesajului dintr-o perspectivă discret-antinomică.

Adverbul *πολλά* „mult”, ca determinant pe lângă verbul *κλαί(γ)ω* „a plânge” este redat prin locuțiunile *cu amar*, *cu jële*, uneori prin ambele, însoțite sau nu și de traducerea adverbului: *Plînsă cu amar* (f. 11 v) și *Mult plînsă cu amar și cu jële* (f. 20 r). Locuțiunea adverbială *cu jale* are sensul „cu tristețe, cu mâhnire, dureros, cu amărăciune, jalnic” (în DA). Locuțiunea *cu amar*, înseamnă „amar, amarnic”. Așadar, renunțând la circumstanța duratei sau/și a cantității exprimată de adverb, traducătorul optează în primul rând pentru un transfer în zona profunzimii trăirilor, întărit sau nu de ideea de durată (*mult plînsă...*). Adesea, asemenea compliniri intensificatoare apar în traducerea românească chiar atunci când în grecește verbul nu are nici un fel de determinanți. Trebuie să precizăm că locuțiunea *cu amar* este „preferată” de traducător, întrucât apare de multe ori text, și în alte contexte decât în preajma verbului „a plânge”⁹.

3.2. Alteori, o perifrază (o îmbinare de cuvinte care poate fi și o propoziție) este tradusă printr-o perifrază cu aceeași semnificație, însoțită de o subordonată consecutivă care conține o îmbinare stabilă expresivă $\Theta^0\eta$ (o construcție idiomatică) sau care se constituie ea însăși într-o construcție de acest tip.

În contextul *Ἐφοβήθησαν φόβος μέγαν (οε')* (= Se speriară sperietură mare), tradus *și să spărieră foarte rău, cât nu să știē doi cu doi* (f. 53 v), structura verb + sintagma nominală *φόβος μέγαν* „frică (sperietură) mare” este redată printr-o construcție semantico-gramaticală complexă: prin verbul cu aceeași semnificație (*să spărieră*), care, însoțit de un adverb la superlativ absolut (*foarte rău*), exprimă o circumstanță cu consecințe grave, concretizată la nivel sintactic prin consecutiva *cât nu să știē doi cu doi*. Locuțiunea adverbială *doi cu doi* (nu am întâlnit-o în dicționare, dar o considerăm astfel pe baza utilizării ei în mai multe locuri în acest text), ca determinant al unui verb¹¹ la forma negativă,

⁹ De exemplu, redă adverbul *στενά* ‘strămt, îngust; limitat’ în *Καὶ τὰ τρία στενά μου εἶναι κατὰ πολλά (πε')*: *Tute trele fi-vor mie cu amar*. (f. 68v).

¹⁰ Vezi Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. II, *Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002.

¹¹ Această locuțiune mai apare în *Hronograf* ... fie pe lângă același verb, fie pe lângă alte verbe: *Καὶ οἱ γλέσσαις ἐσυγχύσθησαν ἐκ Θεοῦ καὶ ὅλα τὰ ἔθνη[...] ἐδιεσκορπίσθησαν (ιε')* (= Și limbile au fost amestecate de Dumnezeu și toate popoarele s-au împrăștiat) este tradus: *Toate acestea s-au împărțit în toate părțile și-s pierdură limbile și nu să știē doi cu doi* (f. 4 v); *Μετὰ καιρὸν πάλιν ἐδυνάμωσαν οἱ Παλαιστῖνοι καὶ ἔκαμαν πολὺν φουσάτον καὶ ἐπολέμησαν μὲ τὸν Σαοὺλ καὶ ἐνίκησάν τον καὶ αὐτὸς ἐφύγην μὲ ἕναν δοῦλον μόνον (πδ')* (= Cu timpul, din nou s-au întărit palestinienii și au făcut multe oști și s-au războit cu Saul și l-au învins și el a fugit numai cu o slugă): *Iară peste neapestită vrēme, s-au sculat iarăș palestinii asupra lui Saul și strînsără oști multe fără samă și marsără peste Saul și-l biruiră și-i sparsără oștile de nu să alēseră doi cu doi și fugi Saul numai cu un boiēriu al său* (f. 64 v).

exprimă imposibilitatea stabilirii unei relații de comunicare, fie și minimale, a existenței unei cantități, fie și infime etc., având o valoare foarte apropiată de pronumele negativ *nemic(ă)*, deseori prezent în text în contexte similare.

În alte cazuri, construcția idiomatică se constituie în întregime într-o subordonată consecutivă, care, prin forma negativă a verbului, exprimă ideea că urmarea acțiunii verbului din regentă a fost dusă la consecințele ei ultime. Astfel este redat compusul *κατακαίωε* ‘brûler complètement, consumer entièrement’ din contextul: *Κατέκανσέν τα (σθ')* (= Le-au ars în întregime), *Și l-au ars în foc, de nu s-au ales nice cenușă* (f. 88 r).

3.3. În alte situații, o perifrază este tradusă printr-o construcție idiomatică și, eventual, întărită printr-o structură care include sau nu o altă construcție idiomatică.

În propoziția *Ἐκαμη μεγάλην προσευχήν εἰς τὸν Θεὸν (πα')* (= Și făcu rugă mare către Dumnezeu) – *Și stătu spre rugă către Dumnedzau și să rugă cu toată inima* (f. 60 r), structura *έκαμη [...] προσευχήν* este tradusă prin locuțiunea verbală *stătu spre rugă*, specifică limbii vechi (datorată valorii finale a prepoziției *spre*) și cu sensul „a se ruga, a spune rugăciuni” (în DLR s. v. *rugă*). Ideea este reluată și întărită prin verbul *a se ruga*, iar nuanța de intensitate și de durată a rugăciunii, sugerată de adjectivul *μεγάλη* „mare” (*προσευχήν*) este redată, direct și expresiv, printr-o locuțiune adverbială care situează acțiunea în „sediul trăirilor”, (*se rugă*) *cu toată inima*, însemnând „cu tot sufletul, cu toate puterile, cu străduință, bucuros, cu mare plăcere” (în DA, s. v. *inimă*)¹². În alte cazuri, traducătorul preferă verbul *a se ruga*, de altfel predominant în text. Spre deosebire de verb (cu sau fără determinanți), utilizat în situații care se referă la Dumnezeu, la idoli¹³, la oameni¹⁴, locuțiunea verbală *a sta spre rugă* este folosită numai cu referire la Dumnezeu și este concurată, uneori, de traducerea exactă a lui *έκαμη προσευχήν* = „a face rugă”. Construcția *ὅπου δὲν ἔχουν μέτρος* (= care nu au măsură, în număr mare, mult, fără măsură)¹⁵, reprezentând o atributivă, din exemplul *Τὸ φουσάτον ὅπου ἦτον ὡσὰν ἀκρίδες χυμῆνες εἰς τὸν κάμπον ὅπου δὲν ἔχουν μέτρος (οε')* (= Armata care era ca lăcustele împrăstiate pe câmp, fără număr) este redată în românește prin locuțiunea adjectivală *ca frumda și ca iarba*, ‘în cantitate foarte mare, foarte numeros’ (în DM, s. v. *frunză*): *Iar oștile madiianilor, ei cădzusă ca lăcustele pre*

¹² Pentru o situație asemănătoare, cf. și contextul: *Καὶ ἐδέοντο ἡμέραν καὶ νύκταν νὰ ἀτους δυναμώσῃ ὁ Θεὸς (σγ')* (= Și se rugau zi și noapte să-i întărească Dumnezeu), în care verbul *δέω* ‘demander, prier’ este tradus prin aceeași locuțiune verbală: *Stătură toț spre rugă, cu totul și să ruga cu inemă curată lui Dumndzau* (f. 88 v).

¹³ *Începură acei preoți a lui Vaal a să ruga lui Vaal cu rugă mare* (f. 82 v).

¹⁴ *Împăratul... să rugă lui Avraam să-l întrebe nescari răspunsuri de planite* (f. 13 r).

¹⁵ Nu este înregistrată ca îmbinare stabilă expresivă în *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* de Γεωργίου Δ. Μπαμπινιώτη, Κέντρο Λεξικολογίας Αθήνα, 1998.

cîmpu [...] și *era ca frundza și ca iarba* (f. 53r). Ideea de „mulțime nenumărată” sau de „putere armată constând într-un număr mare de luptători” este exprimată și în alte contexte prin aceeași locuțiune, cu valoare adverbială: *Trei împărați, anume Moavul și Amon și Caia de la muntele Siirului și venișe asupra lui Iosafat cu putere mare și mult ca frundza și ca iarba* (f. 88 v); *Și dacă s-au strîns toate oștile la un loc, era mult ca frundza și ca iarba* (f. 135 v, cf. și f. 38 r, 106 v, 160 v; se observă că, la fel ca locuțiunea *cu amar*, prezentată mai sus (III.1) și ca expresia *a-i urla (cuiva) capul*, analizată mai jos (III.4) și, de altfel, ca multe altele, și aceasta este o construcție idiomatice preferată de traducător). De regulă, această locuțiune exprimă o concluzie a traducătorului asupra unei situații și se constituie, astfel, într-un succint comentariu, fără corespondent în textul grecesc.

3.4. O altă situație este aceea când o construcție idiomatice sau o îmbinare de cuvinte în care un cuvânt are sens figurat sunt redată printr-o construcție de același fel, echivalentă semantic și având cel puțin același grad de expresivitate, fapt ce reprezintă una dintre dificultățile greu de depășit ale traducerii¹⁶.

În fraza *Ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἄρχησαν αἱ τρίχαις τῆς κεφαλῆς τοῦ [...] καὶ αὐξάνοντο (π')* (= Zi de zi au început perii capului [...] să-i crească), ideea de îndeplinire/realizare a unei acțiuni cu o anumită periodicitate, ritmic, exprimată prin locuțiunea *ἡμέρα τῇ ἡμέρα*¹⁷ „zi de zi” este tradusă prin locuțiunea adverbială *pre cătinel*: *Începură pre cătinel a-i crește perii capului* (f. 59r). Păstrând ideea de continuitate și de evoluție treptată a acțiunii, locuțiunea *pre cătinel* („încetinel, încetul cu încetul”) exprimă, în plus, nuanța de lentoare¹⁸.

Sensul figurat al substantivului *πλάνη* (= rătăcire) și al verbului (*με*) *ἐπλάνησεν* (= m-a rătăcit) din fraza *Τὶ ἦτον ἡ πλάνη ὅπου με ἐπλάνησεν, ἐσκορπίσα τὰ πράγματά μου (ρι')* (= Ce a fost rătăcirea ce m-a rătăcit, de mi-am împrăștiat eu toate lucrurile?), tradusă *Oare ce au putut hi aceasta de mi-au urlat mie capul de mi-am dat tot ce am avut după sufletul meu, că rămaș cu nemic* (f. 95r) este redat prin expresia *mi-au urlat mie capul*. Sensul acestei expresii, așa cum reiese din context, apare în DLR sub expresia *a-i urla (cuiva ceva) prin (sau în) cap* (cu circulație în Muntenia și Moldova): „a-i

¹⁶ Constanța Avădanei, *Construcții idiomatice în limbile română și engleză* Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2000.

¹⁷ Construcția *ἡμέρα την ημέρα* este înregistrată ca locuțiune în DLN, cu explicația: „με την πάροδο του χρόνου, καθώς περνά ο καιρός” (= cu trecerea timpului, așa cum trece timpul) (s. v. *ἡμέρα την ημέρα*).

¹⁸ Considerat de Ion Gheție ca fiind o contaminare dintre *cătelin* și *încetinel*, (vezi *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei, 1975, p. 175), adverbul *cătinel* apare rar la sfârșitul secolului al XVII-lea, în unele texte din Moldova, Muntenia și Transilvania (vezi *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532 – 1780)*, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 335).

trece cuiva ceva prin minte; a-i trăsnii cuiva ceva prin minte”, iar cu specificarea *învechit și regional*, „a-i tuna cuiva ceva în cap”. Cu forma din *Hronograf* ..., expresia *a-i urla (cuiva) capul (sau urechile, auzul)* este înregistrată în DLR cu semnificația ‘a avea senzația de zgomot continuu și obsedant; a-i vîjâi cuiva capul sau urechile’. De aici, desigur, se va fi dezvoltat și sensul precizat anterior, neînregistrat în dicționare. Faptul că în *Hronograf* ... această expresie mai apare și în alte locuri și mai ales în pasaje în care traducătorul comentează sau caracterizează un personaj, deci fără corespondent în textul grecesc, – probabil că această expresie, ca și multe altele, erau familiare traducătorului și, probabil, ele circulau în epocă cel puțin în regiunea de origine a acestuia – demonstrează, după cum am precizat, preferința traducătorului pentru utilizarea construcțiilor idiomatiche, din motive de expresivitate, eventual de expresivitate „public” acceptată, aceste construcții fiind, în fond, forme ale discursului repetat¹⁹.

4. Așadar, *Hronograful*... este un text literar, caracterizat printr-o expresivitate bogată, concentrată, ca în orice text de acest tip, într-o sumă de procedee care pot defini personalitatea traducătorului-creator. O trăsătură a stilului acestuia o reprezintă predilecția pentru construcțiile idiomatiche și îmbinările de cuvinte cu sens figurat, a căror analiză, alături de cercetarea altor procedee expresive (conform metodei de lucru propuse), corelată cu descrierea fonetică, morfo-sintactică și lexicală a textului și cu observații de ordin cultural, pot contribui la stabilirea identității traducătorului acestui text.

În afara acestor concluzii, analiza construcțiilor idiomatiche din *Hronograf*... impune și relevarea unui alt aspect, anume că lexicul *Hronografului* ... constituie un material bogat pentru studiul limbii române literare vechi și mai ales pentru lucrări lexicografice de anvergură – în primul rând pentru *Dicționarul limbii române* al Academiei (Tezaurul limbii române) – pentru care ar putea oferi, în nenumărate cazuri, prime atestări sau atestări rare și, eventual, soluții etimologice.

Sigle:

DA – *Dicționarul limbii române* al Academiei (serie veche), 1913-1948.

DLR – *Dicționarul limbii române* al Academiei (serie nouă), 1965 ș.u.

DM – *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei, 1958.

DLN – *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (Dicționarul limbii neogrecești), 3 vol., Γεωργίου Δ. Μπαμπινιώτη, Centrul de Lexicologie, Atena, 1998.

¹⁹ Vezi Eugen Coșeriu, *Arhitectura și structura limbii*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tomul XXXIII, 1992–1993, A., p. 55, 56.

Corrélations sémantiques dans une ancienne traduction du grecque

L'aspect expressif de la langue de *Hronograf den începutul lumii...* (traduction de la seconde moitié du XVII-e siècle) que nous avons discuté dans un autre travail, tout en utilisant la triade de Eugen Coșeriu *désignation, signification, sens* comme base théorique pour la comparaison entre les textes grecs et le texte roumain, s'impose à être relevé aussi d'un autre point de vue. Il s'agit de la prédilection manifestée par le traducteur pour les constructions idiomatiques, utilisées dans le but d'exprimer dans une manière suggestive des nuances autrement inexprimables. Nous avons choisi pour faire une preuve de cette vertu linguistique, quelques situations typiques comme la traduction d'un mot (d'habitude un verbe) par une expression ou par une locution (*ἐλέγχω* – *a ține (de) rău; a dzice cuvinte pre cale; πολλά* – *cu amar ou/et cu jile*), et le plus souvent, un ensemble de mots par une construction idiomatique (*ὅπου δὲν ἔχουν μέτρος* – *ca frunza și ca iarba*) et aussi une construction idiomatique par une autre, équivalente (*ἡμερα τῇ ἡμέρα* – *pre căținel*). Vu la manière originale de la traduction et le fait que tout créateur se définit par des procédés propres, nous soutenons que l'analyse de ces procédés (expressifs) – comme l'usage des idiotismes et des structures figurées plus au moins figées à l'époque – à côté de l'analyse linguistique et des observations philologiques, seront en mesure d'identifier le traducteur du *Hronograf...* Une autre conclusion de notre recherche c'est que le texte de cette traduction-là en serait une précieuse source pour les grands dictionnaires de la langue roumaine et tout d'abord pour le *Dictionnaire de la langue roumaine* de l'Académie (surnomé *Le Trésor* de la langue roumaine).